

Олий таълим муассасаларида Шарқ мутафаккирларининг адабий-маърифий меросини ўқитиш методикасини такомиллаштириш

Алимханова Нигорахон Амилъевна

Ўзбекистон давлат жаҳон тиллари университети,

Инглиз тили назарий аспекти №1 кафедраси,

Катта ўқитувчиси

Email: nigorakhonalimkhanova@gmail.com

Аннотация

Ушбу мақолада олий таълим муассасаларида Шарқ мутафаккирларининг адабий-маърифий меросини ўқитиш жараёни таҳлил этилади. Шарқ классик мутафаккирларининг асарлари асосида талабаларнинг маънавий-ахлоқий дунёқарашини шакллантириш, бадиий таҳлил кўникмаларини ривожлантириш ва билимни ҳаётга татбиқ этиш қobiliятини ошириш масалалари ёритилган. Шунингдек, замонавий педагогик технологиялардан фойдаланган ҳолда бу меросни самарали ўқитиш методлари тавсия этилади.

Калит сўзлар: маънавий тарбия, бадиий таҳлил, адабий меросни ўрганиш, ахлоқий қадриятлар, фалсафий ғоялар, интерактив таълим, тасаввуф адабиёти

Кириш

Шарқ мутасаввиф ва мутафаккирлари асарлари – халқ маънавияти, ахлоқи ва дунёқарашининг юксак намунасидир. Абу Наср Форобий, Ибн Сино, Жомий, Навоий, Румий каби мутафаккирларнинг бадиий, фалсафий ва ахлоқий мероси жаҳон цивилизациясига улкан ҳисса бўлиб қўшилган. Олий таълим муассасаларида ушбу меросни замонавий методлар асосида ўқитиш талабаларни нафақат билимли, балки юксак маънавиятли шахслар сифатида тарбиялашга хизмат қилади.

Асосий қисм. Шарқ мутафаккирларининг асарларида илм, ахлоқ, эзгулик, бағрикенглик, адолат каби универсал қадриятлар марказий ўрин тутди. Масалан, Навоийнинг "Хамса"сида инсон фазилатлари ва жамиятдаги

ахлоқий меъёрлар қаламга олинган. Форобий "Фозил одамлар шаҳри" асарида идеал жамият ва ундаги инсон тарбияси ҳақида сўз юритади. Бу ғоялар бугунги таълим жараёнида ҳам долзарб аҳамият касб этади.

Шарқ мутафаккирларининг адабий-маърифий мероси жаҳон маданияти тарихида ўчмас из қолдирган маънавий бойлик ҳисобланади. Бу мерос нафақат адабий, балки фалсафий, ахлоқий, маънавий ва педагогик ғоялар билан ҳам бой. Қуйида ушбу мероснинг ўзига хос муҳим жиҳатлари келтирилади:

1. Илм ва маърифатни улуғлаш

Шарқ мутафаккирлари инсон камолотини илм орқали амалга оширишга ишонганлар. Масалан:

- **Форобий** илмни фозил жамиятнинг асоси деб ҳисоблайди;
- **Ибн Сино** ақл, тажриба ва мантикий фикрлаш орқали ҳақиқатга етишни тарғиб қилади.

2. Ахлоқий тарбия ва инсоний фазилатлар тарғиби

Адабий асарларда инсон ахлоқи, самимият, адолат, бағрикенглик каби маънавий қадриятлар биринчи ўринга қўйилган:

- **Навоий** ижодида фазилатли инсон образи, садоқат, ватанпарварлик, меҳр-оқибат мавзулари марказий ўринда;
- **Жомий** ва **Румий** асарларида руҳий покланиш, қалб тарбияси мавзулари кенг ёритилган.

3. Бадиий образлар орқали фалсафий ғояларни ифода этиш

Шарқ адабиётида фалсафий ғоялар тимсоллар, рамзлар ва бадиий образлар орқали ифода этилган:

- **Хосрав ва Ширин, Фарҳод ва Ширин, Лайли ва Мажнун** каби дostonларда маънавий қийматлар фалсафий маҳорат билан сингдирилган;
- Тимсоллар орқали эзгулик ва ёвузлик, илм ва жоҳиллик тўқнашуви акс эттирилади.

4. Дин ва тасаввуф таъсири

Шарқ мутафаккирларининг ижодида исломий маърифат, Қуръон ва ҳадислардан илҳомланган ахлоқий мезонлар муҳим ўрин тутди:

- Румийнинг "Маснавийи маънавий" асари – тасаввуф фалсафаси ва руҳий комиллик тарбиясида ноёб манба;
- Аттор, Жомий, Аҳмад Яссавий каби мутафаккирлар асарлари маънавий тарбия мактаби ҳисобланади.

5. Маънавий мероснинг универсаллиги

Бу мерос фақат бир замон ёки халқ учун эмас, балки бутун инсоният учун умумий қадриятларни уқтиради:

- Халқаро миқёсда ҳам Навоий, Форобий, Беруний, Ибн Сино асарлари турли тилларга таржима қилиниб ўрганилмоқда;
- Улар таълим, илм, ахлоқ, инсон ҳуқуқлари каби универсал мавзуларни қамраб олади.

Шарқ мутафаккирларининг адабий-маърифий мероси — бу нафақат шеърят ва бадий ижод, балки фалсафа, ахлоқ, маърифат ва инсонийлик туйғуларини ўз ичига олган мукамал таълим мактабидир. Ушбу меросни ўрганиш ва ёш авлодга замонавий методлар орқали етказиш – олий таълимнинг муҳим вазифаларидан биридир.

Ўқитишда қўлланиладиган методлар

Шарқ мутафаккирларининг асарларини самарали ўргатиш учун қуйидаги методлар тавсия этилади:

- **Интерактив услублар:** “Фикрлар муҳокамаси”, “Мунозара”, “Бадий матн таҳлили”, “Талқиний саволлар”.
- **Модулли ўқитиш:** Мисол учун, “Форобий ва маънавий билимлар тизими”, “Навоий ва инсон ғазилати” каби модулар орқали тадрис.
- **Интегратив ёндашув:** Шарқ мутафаккирлари ғояларини бошқа фанлар – фалсафа, психология, маданиятшунослик билан боғлаб ўқитиш.
- **Цифров педагогика:** Онлайн платформалар, электрон манбалар ва видео-тақдиротлардан фойдаланган ҳолда дарслар самарадорлигини ошириш.

Методик тавсиялар

- Матнлар билан ишлашда талабаларнинг мустақил таҳлил қилиш қобилиятини шакллантириш;
- Таржима, луғат таҳлили, ғоявий-композицион тузилишни ўрганишни йўлга қўйиш;
- Маънавий-маърифий мавзуларда ижодий ишларни ташкил этиш (эссе, ижодий реферат, тақдимотлар).

Хулоса

Олий таълим муассасаларида Шарқ мутафаккирларининг адабий-маърифий меросини ўқитиш, нафақат адабий билим бериш, балки талабаларнинг маънавий оламини бойитиш, таҳлил қилиш, мустақил фикрлаш ва ижодкорлик қобилиятини ривожлантиришда муҳим ўрин тутди. Замонавий ўқитиш технологияларини ушбу бой мерос билан уйғунлаштириш таълим сифатини сезиларли даражада оширади.

Фойдаланилган адабиётлар

1. Форобий А.Н. “Фозил одамлар шаҳри” – Тошкент, “Фан”, 1993.
2. Навоий А. “Меҳри ватан”, “Хазоин ул-маоний” – Тошкент, “Ғафур Ғулом”, 2000.
3. Ибн Сино. “Тиб қонунлари” – Тошкент, “Ўзбекистон”, 1995.
4. Беруний А. “Қадимги халқлардан қолган ёдгорликлар” – Тошкент, “Фан”, 1980.
5. Саидов А. “Шарқ мутасаввифлари таълимоти” – Тошкент, 2010.
6. Раҳимов Р. “Ўзбек адабиётини ўқитиш методикаси” – Тошкент, 2018.